

К.П. Мисник, аспірантка

ORCID 0000-0002-9237-6384

e-mail: mysnyk.kateryna@gmail.com,

*Інститут економіки промисловості
НАН України, м. Київ*

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЧЧИНИ, ПОЛЬЩІ ТА ФРАНЦІЇ

В останні десятиліття у багатьох країнах світу актуалізуються проблеми, які пов'язано з економічними злочинами у сфері господарської діяльності та пошуком шляхів боротьби з ними. Це підтверджують результати глобального дослідження, проведеного компанією PwC [1]. Встановлено, що 47% компаній світу за останні 2 роки стали жертвами шахрайства та економічних злочинів. Збитки бізнесу від економічних злочинів становлять близько 42 млрд дол. США [2].

Майже половина опитаних компаній випробували, принаймні, одне шахрайство за останні два роки – в середньому по шість випадків на компанію в усьому світі. Найбільш поширеними видами шахрайства є шахрайство з клієнтами, кіберзлочинність та незаконне присвоєння активів. Розподіл випадків шахрайства, вчиненого окремими особами всередині компанії та за її межами, приблизно рівний: майже 40% для кожного з них. Інші 20% переважно є результатом змови. Проте дуже небагатьом компаніям вдається ефективно реагувати. Лише 56% компаній, які взяли участь в опитуванні, провели розслідування найзначнішого інциденту. І лише третина компаній передали цю інформацію раді директорів.

Таким чином, для будь-якого бізнесу в усіх країнах світу шахрайство та економічні злочини [3-5] є реальною загрозою, яку не можна ігнорувати або недооцінювати.

Питанням розвитку системи економічної безпеки суб'єктів господарювання присвячено значну кількість публікацій провідних науковців (Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко [6]; В. Геєць, М. Кизим, Т. Клебанова, О. Черняк та ін. [7]; Л. Шевченко, О. Гриценко, С. Макуха та ін. [8]; А. Мазаракі, О. Корольчук, Т. Мельник та ін. [9]; З. Варналій, Д. Буркальцева, О. Саєнко [10]; О. Пабат [11];

Л. Гнилицька [12]; О. Маслак, Н. Гришко [13]; В. Приходько [14]; О. Федорук [15]; О. Власюк [16]; А. Шатохін, Т. Ігнашкіна [17]; В. Мунтіян [18]; О. Скорук [19]; Н. Бондарчук, А. Кубрак [20]; О. Сосновська [21]; З. Живко, О. Черевко, М. Копитко, Н. Зачосова та ін. [22]; Г. Козаченко, Ю. Погорелов, Л. Герасименко [23]; Ю. Харазішвілі та ін. [24; 25]; Я. Пушак та ін. [26; 27]). Ними уточнено суть понятійно-категоріального апарату з проблем економічної безпеки; виявлено й систематизовано загрози й ризики економічної безпеки; розроблено механізми забезпечення економічної безпеки та пропозиції щодо критеріїв оцінювання її ефективності.

Проблемам впровадження форензіку як механізму антикризового управління господарською діяльністю присвячено праці таких дослідників, як G. Stevenson, D. Crumbley [28]; S. Mojsoska, N. Dujovski [29]; A. Enofe, P. Omagbon, F. Ehigiator [30]; W. Huber et al. [31]; M. Doan, D. McKie [32]; Т. Климко, О. Мельник [33]; С. Чернявський, О. Користін, В. Некрасов [34]; Г. Соломіна [35]; О. Пацула [36]; А. Семенець [37] та інших.

Разом з тим, незважаючи на таку пильну увагу до окресленої проблеми з боку вчених, актуальним і необхідним залишається проведення наукових досліджень у напрямі обґрунтування й розроблення належного організаційно-економічного механізму забезпечення розвитку системи економічних розслідувань у сфері господарської діяльності підприємств в Україні. Все це значною мірою обумовило вибір теми даного дослідження.

У зв'язку з цим *мета роботи* полягає у емпіричному дослідженні економічних злочинів у сфері господарської діяльності компаній Німеччини, Франції та Польщі задля виявлення їх специфіки та відмінностей.

Для досягнення поставленої мети використано методи аналізу і синтезу, системного підходу, експертних опитувань та оцінок, порівняння, класифікації, структурно-логічного узагальнення.

У результаті опитування понад 5000 керівників із 99 країн світу (у тому числі близько 100 керівників з Німеччини), проведеного компанією PwC [38], встановлено, що загроза економічної злочинності та шахрайства залишається на високому рівні. При цьому компанії не можуть дозволити недооцінювати ці ризики.

Дослідження показало, що 47% респондентів у всьому світі зіштовхнулися з економічними злочинами у 2018-2019 роках. У Німеччині цей показник ідентичний та становить 48% опитаних. Компанії повідомили в середньому про 6 інцидентів, пов'язаних із злочинами «білих комірців» (або точніше корпоративні злочини, тобто

скоєні компаніями та державними службовцями; вперше це було визначено соціологом Е. Сазерлендом у 1939 р.).

У 2018-2019 рр. найбільш поширеними видами економічних злочинів є шахрайство з боку клієнтів, кіберзлочинність та злочини проти власності. Одночасно їх називають злочинами, скоєними щодо компанії, які можуть завдати істотних збитків. Слід зазначити, що у 2019 р. різко зросла кількість видів економічних злочинів (табл. 1, 2).

Таблиця 1

Економічні злочини, скоєні у німецьких компаніях

Види економічних злочинів	% опитаних	
	В усьому світі	Німеччина
Кіберзлочинність	34	31
Шахрайство з боку клієнтів	35	31
Правопорушення проти власності	31	31
Корупція	30	29
Порушення антимонопольного законодавства	13	19
«Відмивання» грошей та порушення економічних санкцій	11	17
Порушення авторських прав та законодавства про інтелектуальну власність	11	17
Фальсифікація балансу	21	17
Шахрайські методи ведення бізнесу	16	15
Інсайдерська торгівля	10	13
Шахрайство при покупках	19	10
Порушення трудового законодавства	17	10
Ухилення від сплати податків	8	4
Інші види	4	6

Складено за даними: [38].

Таблиця 2

Ранжування економічних злочинів за рівнем збитків

Види економічних злочинів	% опитаних	
	В усьому світі	Німеччина
1	2	3
Кіберзлочинність	16	17
Правопорушення проти власності	13	17
Шахрайство з боку клієнтів	16	15
Порушення антимонопольного законодавства	5	13
Корупція	11	10
Фальсифікація балансу	14	10
Порушення авторських прав та законодавства про інтелектуальну власність	2	4

Закінчення табл. 2

1	2	3
Шахрайство при покупках	6	4
Інсайдерська торгівля	2	2
Порушення трудового законодавства	3	2
Ухилення від сплати податків	2	2
Шахрайські методи ведення бізнесу	4	0
«Відмивання» грошей та порушення економічних санкцій	3	0

Складено за даними: [38].

Наприклад, у ході спільного дослідження компанії PwC та Університету імені Мартіна Лютера в Галлі та Віттенберзі [39] було виявлено, що кількість постраждалих від економічних злочинів фірм у Німеччині становила у 2013 р. 45% (2001 р. – 61%). В опитуванні взяли участь понад 600 німецьких компаній, штат яких перевищує 500 співробітників. При цьому, на думку професора К. Буссмана, таке зниження обумовлено впровадженням принципів корпоративної культури та прийняттям у низці компаній корпоративного кодексу.

Згідно з доповіддю міжнародної консалтингової компанії Ernst & Young за 2013 р. [40] 86% німецьких менеджерів вважали малоймовірним економічний шпигунство щодо своєї компанії. У той же час 9 із 10 менеджерів вважали, що небезпека кібератак у Німеччині з часом збільшуватиметься. На думку учасників опитування, хакерські напади, швидше за все, можуть бути скоєні з-за кордону, в першу чергу, з Китаю та США. Йдеться переважно про шпигунство на користь конкуруючих фірм з метою отримання інформації для виробництва піратської продукції.

Унаслідок дослідження PwC доведено, що економічні злочини відрізняються залежно від сфер діяльності. Це зумовлено тим, кожен вид економічної діяльності має свої специфічні особливості. До найбільш значних економічних злочинів за видами діяльності у 2018-2019 рр. відносять кіберзлочинність (1), фальсифікацію балансу (2), шахрайство з боку клієнтів (3), правопорушення проти власності (4) та корупцію (5) (табл. 3).

Шахрайство з клієнтами не тільки входить до найбільш серйозних економічних злочинів, що скоюються зовнішніми злочинцями (26% у світі, 27% у Німеччині), але також займає одне з перших місць серед економічних злочинів загалом. Не дивно, що шахрайство з клієнтами найбільше поширене на ринках фінансових послуг та споживчих товарів. Це може мати велике значення, оскільки

інші галузі все більше покладаються на прямий маркетинг кінцевих споживачів. При цьому поєднання виділених ресурсів, надійних процесів та технологій є ефективним превентивним заходом боротьби з цим видом злочинів.

Таблиця 3

Найбільш серйозні економічні злочини у розрізі галузей

Галузі	% опитаних				
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Споживчі ринки	16	-	18	17	-
Енергетика, комунальні послуги, ресурси	-	13	-	16	17
Фінансові послуги	15	14	27	-	-
Уряд та державний сектор	17	17	-	-	16
Сфера охорони здоров'я	16	13	13	-	-
Промислові товари та виробництво	15	-	-	21	14
Технології, ЗМІ, телекомунікації	20	16	13	-	-

Складено за даними: [38].

Злочини «білих комірців» вражають компанії з усіх боків як ззовні, так і всередині. Непоодинокі випадки змови, тобто укладання шахрайських угод. У той час як ділові партнери, як і раніше, значно впливають, тим самим збільшуючи ризики ведення бізнесу. Крім цього, спостерігається зростання неправомірних дій керівників. У Німеччині 25% економічних злочинів скоєно топ-менеджерами та співробітниками середньої ланки компанії. Це значно нижче середньосвітового показника (37%). Третина внутрішніх порушників припадала на менеджмент середньої ланки (34%), а решта третини – на оперативних працівників (31%). Кожен четвертий злочин (26%) був скоєний вищим керівництвом. Ці правопорушення часто належать до найбільш шахрайських, оскільки у цих людей є можливість «кинути» виклик механізмам внутрішнього контролю, наприклад, через авторитет, особистий вплив або системні знання. Питома вага «білих комірців», вчинених виключно зовнішніми правопорушниками, значно вища у Німеччині та становить 60% (у світі – 39%). У Німеччині більше половини всіх «білих комірців» відбувається покупцями, продавцями та постачальниками (у всьому світі – 45%).

Майже половина зареєстрованих економічних злочинів зі збитком у 100 млн дол. США була скоєна співробітниками компанії. Близько 13% опитаних у всьому світі, які стали жертвами корпоративних злочинів за 2018-2019 рр., заявили, що їм було завдано збитків на загальну суму понад 50 млн дол. США (12% у Німеч-

чині). Проте половина компаній у всьому світі (51%) не розробили комплексну програму управління ризиками для ділових партнерів. У Німеччині – 6 із 10 компаній. У всьому світі 21% повністю відмовляються від механізмів перевірки та постійного контролю своїх ділових партнерів, а в Німеччині – 3 з 10 компаній, тобто це співвідношення вище, ніж у загальносвітовому порівнянні.

Варто зазначити, що корупція залишається серйозною проблемою. Третина всіх респондентів заявили, що їх просили дати хабар або вони втратили бізнес на користь конкурента, який, на їхню думку, давав хабарі (табл. 4). На питання щодо заходів щодо боротьби з корупцією картина була досить несподіваною: 7 із 10 компаній у Німеччині не мають власної антикорупційної програми; дві третини опитаних взагалі проводять аналіз ризиків чи проводять, але він має неформальний характер; 3 з 10 компаній проводять лише обмежені перевірки операційної ефективності своїх засобів контролю, а 28% взагалі цього не роблять; 60% респондентів не проводять або проводять лише неформальну оцінку ризиків та постійний моніторинг ділових партнерів.

Таблиця 4

Економічні злочини, у яких звинувачують компанії

Види економічних злочинів	% опитаних у всьому світі
Корупція	36
Фальсифікація балансу	31
Правопорушення проти власності	24
Конкуренція та порушення антимонопольного законодавства	22
Кіберзлочинність	20
Шахрайство з боку клієнтів	19
Порушення трудового законодавства	16
Шахрайські методи ведення бізнесу	16
Інсайдерська торгівля	13
Шахрайство при покупках	12
Порушення авторських прав та законодавства про інтелектуальну власність	12
«Відмивання» грошей та порушення економічних санкцій	11
Ухилення від сплати податків	7

Складено за даними: [38].

Компанії, які зіткнулися з корупцією, але мають спеціальну антикорупційну програму, зазнали на 58% менше витрат на виправлення ситуації, ніж компанії без такої програми.

У середньому компанії мають чотири конкретні програми, щоб мінімізувати ризики «білих комірців»; у компаніях з чисельністю співробітників понад 10 тис. чол. у середньому ще більше. У той час, як майже дві третини компаній у всьому світі заявили, що вони розробили керівні принципи та процеси. Більшість із них (6 з 10 у всьому світі) проводять навчання та використовують механізми аналізу та моніторингу. Але лише близько половини компаній вкладають кошти у аналіз ризиків ділових партнерів.

Для того, щоб досягти ефективної боротьби з економічними злочинами, необхідно: визначати ризики, проводити поглиблений аналіз, оцінювати їх та застосовувати відповідні заходи економічної безпеки діяльності; проводити регулярний моніторинг та ефективний контроль, оскільки один інструмент не може захистити від усіх економічних злочинів; планувати дії у разі кризи та аналізувати їх. Важливо, щоби компанії правильно відреагували на розпізнаний інцидент. Ця здатність є невід'ємною частиною ефективної програми боротьби з шахрайством.

В останні роки багато компаній вклали великі кошти у нові інструменти та технічні рішення. Але чимало учасників дослідження також висловили стурбованість щодо їх використання. Лише 14% респондентів із Німеччини відповіли, що готові впроваджувати технологічні рішення чи оптимізувати існуючі. Головними перешкодами, на їхню думку, були високі витрати, обмежені ресурси та відсутність технічних рішень. Близько 30% опитаних зазначили, що використовують штучний інтелект (II).

Майже 60% компаній, які ініціювали внутрішнє розслідування, у результаті опинилися у кращому становищі. Проте лише 56% компаній у всьому світі розпочали розслідування найсерйознішого економічного злочину (у Німеччині – лише 48%). Причому менш ніж у 4 з 10 випадків про подібну подію було повідомлено контролюючі органи. У всьому світі зареєстровано понад 11,5 тис. справ, пов'язаних із посадовими злочинами із загальним збитком у 42 млрд дол. США.

Як показує дослідження компанії PwC [41], 53% підприємств у Франції стали жертвами як мінімум одного шахрайства за останні 2 роки. Встановлено, що рівень корупції французьких компаній становив у 2018 р. 20% (у 2016 р. – 10%). Сукупна сума збитків, які зазнали французькі компанії, становить 1,4 млрд дол. США.

До найпоширеніших видів економічних злочинів у Франції можна віднести: кіберзлочинність (33% опитаних); незаконне присвоєння активів (29%); шахрайство у сфері бухгалтерського обліку

та оподаткування (29%). Опитування компанії PwC свідчить про те, що у Франції «шахраєм» є, як правило, людина поза компанією. 52% французьких респондентів фактично вказали, що найбільш серйозне шахрайство було скоєно третьою стороною, яка не пов'язана з їхньою компанією.

Внутрішній контроль залишається головним вектором виявлення найбільш серйозних випадків шахрайства, на глобальному рівні (60%) або на рівні Франції (62%). За оцінками експертів, майже 80% французьких компаній збережуть або збільшать свій бюджет, виділений для боротьби з економічними злочинами.

Встановлено, що лише половина компаній, які взяли участь в опитуванні, виділяють ресурси на оцінку ризиків шахрайства та корпоративне управління. Щоб поліпшити запобігання шахрайству, слід зосередитись на трьох діях. По-перше, визначити, класифікувати та усунути всі свої ризики. По-друге, не просто покладатися на технології, а й інвестувати у підвищення кваліфікації своїх команд та впровадження відповідних засобів контролю. І по-третє, передбачати випадки шахрайства, щоб мати можливість керувати ним якнайкраще.

Використовуючи шахрайство як важіль зміни, можна стати сильнішим. Майже половина компаній заявила, що не проводила розслідування. З тих, хто це робив, 60% кажуть, що згодом вони перебувають у сприятливішій ситуації. Справді, дестабілізація, спричинена шахрайством, може стати «спусковим гачком» для організаційної трансформації, що дозволяє посилити захист та реакцію компанії перед новим шахрайством та економічним злочином.

Майже 40% компаній планують збільшити свої витрати на запобігання шахрайству протягом наступних двох років. При цьому виявлено прямий зв'язок між інвестиціями, спрямованими на запобігання шахрайству та економічним злочинам, та зниженням рівня витрат у разі інциденту. Наприклад, виявлено, що компанії, в яких діє програма боротьби з шахрайством, витрачають на обробку випадків шахрайства на 42% менше.

Як показує дослідження PwC, результати якого викладено у звіті «Глобальне дослідження економічної злочинності 2020» [42], збитки від корупції, шахрайства та економічних злочинів щороку зростають. Кожна третя польська компанія зазначає збитків понад 4 млн злотих.

При цьому що явище корупції та хабарництва на польських підприємствах набагато частіше, ніж у міжнародних компаніях світу. Під час опитування, проведеного консалтинговою компанією

PwC у 2020 р. і у якому взяли участь 5018 респондентів (у тому числі 76 з Польщі) 54% польських компаній, які зазнали шахрайства, визнали, що на них вплинула корупція. У дослідженні 2018 р. це було лише 17%. Це також набагато більше порівняно з компаніями з усього світу (30%).

Друга категорія злочинів – це шахрайство у сфері бухгалтерського обліку й аудиту, з яким стикаються 49% польських компаній. За твердженням респондентів, найпоширенішим економічним злочином у світі є шахрайство, яке вчинене клієнтами. Загалом, економічні злочини торкнулися 46% підприємців у Польщі порівняно з 50%, заявленими в опитуванні в 2018 р.

Що стосується шахрайства, то прямі фінансові втрати – це лише початок. Занадто часто вони супроводжуються іншими збитками, які менш піддаються кількісній оцінці, але потенційно набагато більш шкідливі – від шкоди, що впливає на бренд, до втрати ринкових позицій і руйнування організаційної культури компаній.

Останнім часом спостерігається підвищення обізнаності польських підприємців у сфері ризиків, пов'язаних з корупцією, а отже, і збільшення рівня виявлення цього явища. Зміни та пропозиції щодо законодавчих змін, які стосуються, насамперед, відповідальності колективних організацій і захисту викривачів, мають велике значення.

У Польщі доцільним є популяризація важливості викривачів у розкритті економічних злочинів у компаніях. Під час опитування компанії заявляють, що з їх допомогою вони виявляють зловживання набагато рідше. Експерти стурбовані значним падінням кількості шахрайських дій, про які повідомляють викривачі – з 45% у 2018 р. до 6% у 2020 р. (проти 16% у всьому світі). Польські компанії також не вказали, що шахрайство було виявлено за допомогою систем управління ризиками або розширеного аналізу даних.

Варто відзначити, що не всі компанії повністю готові виконати нормативні вимоги. 72% опитаних підприємців не впроваджують антикорупційні програми. І більше того, майже половина не має офіційних процедур і не здійснює офіційного процесу оцінювання ризиків з цього приводу. Лише 6% польських компаній визнали, що у них є спеціалізований експерт з питань відповідності, а реалізацію програм боротьби з шахрайством віднесено до пріоритетних видатків у бюджеті.

Лише 29% польських компаній визнали, що досвід зловживань їх зміцнив. У той же час, близько 45% компаній у світі кажуть, що у результаті зловживань вони опинилися у кращому стані як ор-

ганізація. Подібним чином польські компанії стикалися з кризовими ситуаціями, такими як зловживання, гірше, ніж компанії у світі. Близько 70% польських компаній, які зазнали шахрайства, висловили сумніви щодо того, чи вжиті ними дії були доцільними як на стратегічному рівні (у контексті дотримання цінностей компанії), так і на операційному (тобто спілкування, використання інформації або адекватно швидкі відповіді).

У результаті опитування встановлено, що 63% (порівняно з 55% у 2018 р.) зловживань було скоєно за участю співробітників компанії. Більше того, 60% внутрішніх зловживань стали результатом дій вищого керівництва, топменеджерів і менеджерів середньої ланки.

Висновки. У результаті дослідження визначено основні кроки, які допомогли німецьким компаніям вийти із кризи:

- проведення економічних розслідувань (78% опитаних);
- оптимізація внутрішнього контролю, посібників та процедур (58%);
- впровадження дисциплінарних заходів щодо працівників (44%);
- негайне повідомлення про інцидент органам влади (37%);
- проведення навчання співробітників з метою зміцнення корпоративної культури у компанії щодо боротьби з «білими коріпцями» (32%).

Отже, жодна компанія не може на 100% захистити себе від корпоративних злочинів. У зв'язку з цим компанії Німеччини та всього світу мають розробляти програми боротьби з економічними злочинами, які потребують постійного перегляду та вдосконалення виходячи з нестабільності та змін інституційного середовища. Невиконання цієї вимоги може піддати бізнес підвищеному ризику та призвести до збільшення витрат у разі виникнення інциденту.

Виходячи з вищевикладеного можна зазначити про необхідність розроблення комплексу спеціальних заходів задля виявлення фактів шахрайства всередині компанії, а також економічних злочинів з боку контрагентів та різних груп стейкхолдерів. Керівництву компаній Німеччини, Франції та Польщі поряд зі стандартними методами аудиту доцільно застосовувати форензік як дієвого методу економічних розслідувань у сфері господарської діяльності.

Перспективи подальших досліджень полягають у теоретичному узагальненні існуючих наукових підходів до змісту термінів «економічна безпека» і «форензік» та авторському підході до визначення цих понять.

Література

1. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey. Fighting fraud: A never-ending battle. 2020. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/gecs-2020/pdf/global-economic-crime-and-fraud-survey-2020.pdf> (дата звернення: 27.11.2020).
2. 47% компаний мира столкнулись с мошенничеством за последние два года. URL: <https://www.eg-online.ru/news/420448/> (дата звернення: 27.11.2020).
3. Мисник К. П. Інституційні умови розвитку системи економічних розслідувань на підприємствах. *Вісник економічної науки України*. 2020. № 2(39). С. 158-165. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).158-165](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).158-165).
4. Мисник К. П. Глобальні тенденції економічних злочинів у сфері господарської діяльності. *Topical issues of science and practice: The VII International scientific and practical conference (Great Britain, London, November 02-06, 2020)*. London: International Science Group, 2020. P. 121-124. DOI: <https://doi.org/10.46299/ISG.2020.II.VII>.
5. Мисник К. П. Сутність і особливості форензiku. *Modern problems in science: The VIII International scientific and practical conference (Czech Republic, Prague, November 09-12, 2020)*. Prague: International Science Group, 2020. P. 96-100. DOI: <https://doi.org/10.46299/ISG.2020.II.VIII>.
6. Козаченко Г.В., Пономарьов В.О., Ляшенко О.М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення: монографія. Київ: Лібра, 2003. 280 с.
7. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство: монографія / В.М. Геєць, М.О. Кизим, Т.С. Клебанова, О.І. Черняк та ін.; за ред. В.М. Гейця. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2006. 240 с.
8. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування: монографія / Л.С. Шевченко, О.А. Грищенко, С.М. Макуха та ін.; за ред. Л.С. Шевченко. Харків: Право, 2009. 312 с.
9. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів: монографія / А.А. Мазаракі, О.П. Корольчук, Т.М. Мельник та ін.; за заг. ред. А.А. Мазаракі. Київ: КНТЕУ, 2010. 717 с.
10. Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Саєнко О.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія. Київ: Знання України, 2011. 299 с.
11. Пабат О.В. Економічна безпека держави: інноваційні фактори: монографія. Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2012. 168 с.
12. Гнилицька Л.В. Обліково-аналітичне забезпечення економічної безпеки підприємства: монографія. Київ: КНЕУ, 2012. 305 с.
13. Маслак О.І., Гришко Н.Є. Управління економічною безпекою підприємства на принципах забезпечення її раціонального рівня. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 1. С. 198-208.
14. Приходько В.П. Управління економічною безпекою підприємства. *Економіка та держава*. 2013. № 10. С. 10-12.
15. Федорук О.В. Економічна безпека держави з відкритою економікою: сутність та пріоритети зміцнення. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2013. № 4. С. 31-37.
16. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку. Київ: Нац. ін-т проблем міжнародної безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України, 2014. 48 с.

17. Шатохін А.Л., Ігнашкіна Т.Б. Сутність та складові елементи механізму управління економічною безпекою підприємства. *Бізнес Інформ*. 2014. № 3. С. 396-402.
18. Мунтян В.І. Економічна безпека України. Київ: Лібра, 2015. 462 с.
19. Скорук О.В. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2016. Вип. 6. Ч. 3. С. 39-42.
20. Бондарчук Н.В., Кубрак А.А. Організаційні засади формування системи економічної безпеки на підприємстві. *Молодий вчений*. 2017. № 12 (52). С. 577-580.
21. Сосновська О.О. Поняття економічної безпеки підприємства в контексті різних методологічних підходів. *Бізнес Інформ*. 2018. № 3. С. 443-447.
22. Економічна безпека держави / З.Б. Живко, О.В. Черевко, М.І. Копитко, Н.В. Зачосова та ін.; за ред. З.Б. Живко Черкаси: Видавець Чабаненко Ю.А., 2019. 240 с.
23. Козаченко Г.В., Погорелов Ю.С., Герасименко Л.В. Оцінювання економічної безпеки держави з використанням конструктивного підходу. *Бізнес Інформ*. 2020. № 9. С. 44-55. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-9-44-55>.
24. Харазішвілі Ю.М. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації: монографія / НАН України, Ін-т економіки пром-сті. Київ, 2019. 304 с.
25. Kharazishvili Y., Kwilinski A., Grishnova O., Dzwigol H. Social Safety of Society for Developing Countries to Meet Sustainable Development Standards: Indicators, Level, Strategic Benchmarks (with Calculations Based on the Case Study of Ukraine). *Sustainability*. 2020. Vol. 12(21). P. 89-53. DOI: <https://doi.org/10.3390/sul2218953>.
26. Kwilinski A., Pajak K., Halachenko O., Vasylychak S., Pushak Y., Kuzior P. Marketing tools for improving enterprise performance in the context of social and economic security of the state: innovative approaches to assessment. *Marketing and Management of Innovations*. 2019. Iss. 4. P. 172-181. DOI: <http://doi.org/10.21272/mmi.2019.4-14>.
27. Державна політика забезпечення національної безпеки України: основні напрямки та особливості здійснення: монографія / М.Ф. Криштанович, Я.Я. Пушак, М.І. Флейчук, В.І. Франчук. Львів: Сполом, 2020. 418 с.
28. Stevenson G., Crumbley D. Defining a Forensic Audit. *Journal of Digital Forensics, Security and Law*. 2009. Vol. 4. No. 1. P. 61-80. DOI: <https://doi.org/10.15394/jdfsl.2009.1054>.
29. Mojsoska S., Dujovski N. Recognizing of Forensic Accounting and Forensic Audit in the South-Eastern European Countries. *Journal of Eastern-European Criminal Law*. 2015. P. 21-28.
30. Enofe A.O., Omagbon P., Ehigiator F.I. Forensic Audit and Corporate Fraud. *IIARD International Journal of Economics and Business Management*. 2015. Vol. 1. No. 8. P. 55-64.
31. Huber W. et al. Forensic Accounting, Fraud Theory, and the End of the Fraud Triangle. *Journal of Theoretical Accounting Research*. 2017. Vol. 12. No. 2. P. 28-49.
32. Doan M. A., McKie D. Financial investigations: Auditing research accounts of communication in business, investor relations, and public relations (1994–2016). *Public Relations Review*. 2017. Vol. 43. Issue 2. P. 306-313. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2017.02.010>.

33. Климко Т.Ю., Мельник О.О. Удосконалення роботи внутрішнього аудиту для запобігання фродів на підприємстві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 13. С. 251-254.

34. Фінансові розслідування у сфері протидії легалізації злочинних доходів в Україні: методичні рекомендації / С.С. Чернявський, О.Є. Користін, В.А. Некрасов та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 164 с.

35. Соломіна Г.В. Форензік – інструмент фінансового розслідування діяльності підприємства. *Науковий вісник Мукачівського державного університету*. 2018. Вип. № 2. С. 144-149.

36. Пацула О.І. Форензік як інструмент забезпечення безпеки бізнесу. *Управління системою економічної безпеки: від теорії до практики*: зб. тез доповідей учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 19 квітня 2019 р.). Львів : ЛьвДУВС, 2019. С. 140-143.

37. Семенець А.О. Форензік аудит як ефективний засіб антикризового управління торговельною діяльністю. *Бізнес Інформ*. 2019. № 4. С. 280-287. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-280-287>

38. Wirtschaftskriminalität – Ein niemals endender Kampf. *PwC Global Economic Crime and Fraud Survey*. 2020. URL: <https://www.pwc.de/de/consulting/forensic-services/wirtschaftskriminalitaet-ein-niemals-endender-kampf.pdf> (дата звернення: 17.01.2021).

39. Кауфман Д., Філатова І. Дослідження: злочинність економіки ФРН падає, страхи перед нею зростають. 2013. 13 листопада. URL: <https://p.dw.com/p/1AFtZ> (дата звернення: 17.01.2021).

40. Кальц М. Опитування: Німецькі промисловці не бояться атак хакерів. 2013. 5 серпня. URL: <https://p.dw.com/p/19Jtx> (дата звернення: 17.01.2021).

41. PwC. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey 2020. Lutte contre la fraude: où en sont les entreprises en France et dans le monde? URL: <https://www.pwc.fr/fr/publications/securite/economic-crime-survey-2020.html> (дата звернення: 17.01.2021).

42. PwC. Wysoka skala przestępstw gospodarczych w polskich firmach. 2020. URL: <https://www.pwc.pl/pl/media/2020/2020-03-05-badanie-przestepczosci-gospodar-czej-2020.html> (дата звернення: 17.01.2021).

References

1. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey. Fighting fraud: A never-ending battle. (2020). Retrieved from <https://www.pwc.com/gx/en/forensics/gecs-2020/pdf/global-economic-crime-and-fraud-survey-2020.pdf> (last accessed 27.11.2020)

2. 47% kompaniy mira stolknulis' s moshennichestvom za posledniye dva goda [47% of companies worldwide have experienced fraud in the last two years]. Retrieved from <https://www.eg-online.ru/news/420448/> (last accessed 27.11.2020) [in Russian].

3. Муснык, К. П. (2020). Instytutsiini umovy rozvytku systemy ekonomichnykh rozsliduvan na pidpriemstvakh [Institutional conditions for the development of the system of economic investigations at enterprises]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2(39), pp. 158-165. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2\(39\).158-165](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2020.2(39).158-165) [in Ukrainian].

4. Муснык, К. П. (2020). Hlobalni tendentsii ekonomichnykh zlochyniv u sferi hospodarskoi diialnosti [Global trends of economic crimes in the sphere of economic activity]. *Topical issues of science and practice: The VII International scientific and*

practical conference. (pp. 121-124). London, International Science Group. DOI: <https://doi.org/10.46299/ISG.2020.II.VII> [in Ukrainian].

5. Mysnyk, K. P. (2020). Sutnist i osoblyvosti forenziku [The essence and features of forensics]. *Modern problems in science: The VIII International scientific and practical conference.* (pp. 96-100). Prague, International Science Group. <https://doi.org/10.46299/ISG.2020.II.VIII> [in Ukrainian].

6. Kozachenko, H. V., Ponomarov, V. O., Liashenko, O. M. (2003). Ekonomichna bezpeka pidprijemstva: sutnist ta mekhanizm zabezpechennia [Economic security of the enterprise: essence and mechanism of provision]. Kyiv, Libra. 280 p. [in Ukrainian].

7. Heiets, V. M., Kyzym, M. O., Klebanova, T. S., Cherniak, O. I. et al. (2006). Modeliuvannia ekonomichnoi bezpeky: derzhava, rehion, pidprijemstvo [Modeling of economic security: state, region, enterprise]. Kharkiv, INZhEK. 240 p. [in Ukrainian].

8. Shevchenko, L. S., Hrytsenko, O. A., Makukha, S. M. et al. (2009). Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist ta napriamy formuvannia [Economic security of the state: essence and directions of formation]. Kharkiv, Pravo. 312 p. [in Ukrainian].

9. Mazaraki, A. A., Korolchuk O. P., Melnyk T. M. et al. (2010). Ekonomichna bezpeka Ukrainy v umovakh hlobalizatsiinykh vyklykiv [Economic security of Ukraine in the face of globalization challenges]. Kyiv, KNTEU. 717 p. [in Ukrainian].

10. Varnalii, Z. S., Burkaltseva, D. D., Saienko, O. S. (2011). Ekonomichna bezpeka Ukrainy: problemy ta priorytety zmitsnennia [Economic security of Ukraine: problems and priorities of strengthening]. Kyiv, Znannia Ukrainy. 299 p. [in Ukrainian].

11. Pabat, O. V. (2012). Ekonomichna bezpeka derzhavy: innovatsiini faktory [Economic security of the state: innovative factors]. Lviv, Institute of Regional Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine. 168 p. [in Ukrainian].

12. Hnylytska, L. V. (2012). Oblikovo-analitychne zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidprijemstva [Accounting and analytical provision of economic security of the enterprise]. Kyiv, KNEU. 305 p. [in Ukrainian].

13. Maslak, O. I., Hryshko, N. Ye. (2013). Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidprijemstva na pryntsyakh zabezpechennia yii ratsionalnoho rivnia [Management of the economic security of the enterprise based on the principles of ensuring its rational level]. *Marketynh i menedzhment innovatsii – Marketing and innovation management*, 1, pp. 198-208 [in Ukrainian].

14. Prykhodko, V. P. (2013). Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidprijemstva [Management of economic security of the enterprise]. *Ekonomika ta derzhava*, 10, pp. 10-12 [in Ukrainian].

15. Fedoruk, O. V. (2013). Ekonomichna bezpeka derzhavy z vidkrytoiu ekonomikoju: sutnist ta priorytety zmitsnennia [Economic security of the state with an open economy: the essence and priorities of strengthening]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu – Bulletin of the Vinnytsia Polytechnic Institute*, 4, pp. 31-37 [in Ukrainian].

16. Vlasiuk, O. S. (2014). Teoriia i praktyka ekonomichnoi bezpeky v systemi nauky pro ekonomiku [Theory and practice of economic security in the system of economic science]. Kyiv. 48 p. [in Ukrainian].

17. Shatokhin, A. L., Ihnashkina, T. B. (2014). Sutnist ta skladovi elementy mekhanizmu upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidprijemstva [The essence and constituent elements of the economic security management mechanism of the enterprise]. *Biznes Inform – Business Inform*, 3, pp. 396-402 [in Ukrainian].

18. Muntian, V. I. (2015). Ekonomichna bezpeka Ukrainy [Economic security of Ukraine]. Kyiv, Libra. 462 p. [in Ukrainian].

19. Skoruk, O. V. (2016). Ekonomichna bezpeka derzhavy: sutnist, skladovi elementy ta problemy zabezpechennia [Economic security of the state: essence, constituent elements and problems of provision]. *Naukovi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Ser.: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Ser.: International economic relations and world economy, Issue 6, Part 3, pp. 39-42 [in Ukrainian].
20. Bondarchuk, N. V., Kubrak, A. A. (2017). Orhanizatsiini zasady formuvannia systemy ekonomichnoi bezpeky na pidpriemstvi [Organizational principles of the formation of the economic security system at the enterprise]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 12 (52), pp. 577-580 [in Ukrainian].
21. Sosnovska, O. O. (2018). Poniattia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva v konteksti riznykh metodolohichnykh pidkhodiv [The concept of economic security of the enterprise in the context of different methodological approaches]. *Biznes Inform – Business Inform*, No. 3, pp. 443-447 [in Ukrainian].
22. Zhyvko, Z. B., Cherevko, O. V., Kopytko, M. I., Zachosova, N. V. et al. (2019). Ekonomichna bezpeka derzhavy [Economic security of the state]. Cherkasy, Yu. A. Chabanenko Publisher. 240 p. [in Ukrainian].
23. Kozachenko, H. V., Pohorelov, Yu. S., Herasymenko, L. V. (2020). Otsiniuvannia ekonomichnoi bezpeky derzhavy z vykorystanniam konstruktynoho pidkhodu [Assessment of the economic security of the state using a constructive approach]. *Biznes Inform – Business Inform*, 9, pp. 44-55. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-9-44-55> [in Ukrainian].
24. Kharazishvili, Yu. M. (2019). Systemna bezpeka staloho rozvytku: instrumentarii otsinky, rezervy ta stratehichni stsenarii realizatsii [Systemic security of sustainable development: evaluation toolkit, reserves and strategic implementation scenarios]. Kyiv, IIE of NAS of Ukraine. 304 p. [in Ukrainian].
25. Kharazishvili, Y., Kwilinski, A., Grishnova, O., Dzwigol, H. (2020). Social Safety of Society for Developing Countries to Meet Sustainable Development Standards: Indicators, Level, Strategic Benchmarks (with Calculations Based on the Case Study of Ukraine). *Sustainability*, Vol. 12(21), pp. 89-53. DOI: <https://doi.org/10.3390/su12218953>.
26. Kwilinski, A., Pajak, K., Halachenko, O., Vasylichak, S., Pushak, Y., Kuzior, P. (2019). Marketing tools for improving enterprise performance in the context of social and economic security of the state: innovative approaches to assessment. *Marketing and Management of Innovations*, Iss. 4, pp. 172-181. DOI: <http://doi.org/10.21272/mmi.2019.4-14>.
27. Kryshchanovych, M.F., Pushak, Ya.Ya., Fleichuk, M.I., Franchuk, V.I. Derzhavna polityka zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy: osnovni napriamky ta osoblyvosti zdiisnennia [State policy of ensuring national security of Ukraine: main directions and implementation features]. Lviv,: Spolom. 418 p. [in Ukrainian].
28. Stevenson, G., Crumbley, D. (2009). Defining a Forensic Audit. *Journal of Digital Forensics, Security and Law*, Vol. 4, No. 1, pp. 61-80. DOI: <https://doi.org/10.15394/jdfsl.2009.1054>.
29. Mojsoska, S., Dujovski, N. (2015). Recognizing of Forensic Accounting and Forensic Audit in the South-Eastern European Countries. *Journal of Eastern-European Criminal Law*, pp. 21-28.
30. Enofe, A.O., Omagbon, P., Ehigiator, F.I. (2015). Forensic Audit and Corporate Fraud. *IIARD International Journal of Economics and Business Management*, Vol. 1, No. 8, pp. 55-64.

31. Huber, W. et al. (2017). Forensic Accounting, Fraud Theory, and the End of the Fraud Triangle. *Journal of Theoretical Accounting Research*, Vol. 12, No. 2, pp. 28-49.

32. Doan, M. A., McKie, D. (2017). Financial investigations: Auditing research accounts of communication in business, investor relations, and public relations (1994–2016). *Public Relations Review*, Vol. 43, Issue 2, pp. 306-313. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.pubrev.2017.02.010>.

33. Klymko, T. Yu., Melnyk, O. O. (2015). Udoshkonalennia roboty vnutrishnoho audytu dlia zapobihannia frodiv na pidpriemstvi [Improving the work of internal audit to prevent fraud at the enterprise]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Ekonomika i menedzhment – Scientific Bulletin of the International Humanities University. Ser.: Economics and management*, Vol. 13, pp. 251-254 [in Ukrainian].

34. Cherniavskiyi, S. S., Korystin, O. Ye., Nekrasov, V. A. et al. (2017). Finansovi rozsliduvannia u sferi protydii lehalizatsii zlochynnykh dokhodiv v Ukraini [Financial investigations in the field of combating money laundering in Ukraine]. Kyiv, NAIA [in Ukrainian].

35. Solomina, H. V. (2018). Forenzik – instrument finansovoho rozsliduvannia diialnosti pidpriemstva [Forensic – a tool for financial investigation of the enterprise]. *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Mukachevo State University*, Vol. 2, pp. 144-149 [in Ukrainian].

36. Patsula O. I. (2019). Forenzik yak instrument zabezpechennia bezpeky biznesu [Forensic as a tool for business security]. *Upravlinnia systemoiu ekonomichnoi bezpeky: vid teorii do praktyky [Management of the economic security system: from theory to practice]: Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference*. (pp. 140-143). Lviv, LvSUUA [in Ukrainian].

37. Semenets, A. O. (2019). Forenzik audyt yak efektyvnyi zasib antykrizovoho upravlinnia torhovelnoiu diialnistiu [Forensic audit as an effective means of anti-crisis management of trade]. *Business Inform*, no. 4, pp. 280-287. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-4-280-287> [in Ukrainian].

38. Wirtschaftskriminalität – Ein niemals endender Kampf. PwC Global Economic Crime and Fraud Survey. (2020). Retrieved from <https://www.pwc.de/de/consulting/forensic-services/wirtschaftskriminalitaet-ein-niemals-endender-kampf.pdf> (last accessed 17.01.2021).

39. Kaufman, D., Filatova, I. (2013). Doslidzhennia: zlochynnist ekonomiky FRN padaie, strakhy pered neiu zrostaiut [Research: crime in the German economy is falling, fears about it are growing]. Retrieved from <https://p.dw.com/p/1AFtZ> (last accessed 17.01.2021) [in Ukrainian].

40. Kalts, M. (2013). Opytuvannia: Nimetski promyslovtsi ne boiatsia atak khakeriv [Survey: German industrialists are not afraid of hacker attacks]. Retrieved from <https://p.dw.com/p/19Jtx> (last accessed 17.01.2021) [in Ukrainian].

41. PwC. PwC's Global Economic Crime and Fraud Survey. (2020). Lutte contre la fraude: où en sont les entreprises en France et dans le monde? Retrieved from <https://www.pwc.fr/fr/publications/securite/economic-crime-survey-2020.html> (last accessed 17.01.2021).

42. PwC. Wysoka skala przestępstw gospodarczych w polskich firmach. (2020). Retrieved from <https://www.pwc.pl/pl/media/2020/2020-03-05-badanie-przestepczosci-gospodar-czej-2020.html> (last accessed 17.01.2021).

Надійшла до редакції 29.09.2021 р.